

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, професора кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Моргун Надії Сергіївни на дисертаційне дослідження Анастасієвої Вікторії Вікторівни на тему: «Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження», підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена, передусім, європейським орієнтуванням України, однією із умов здійснення яких є приведення національного законодавства до законодавства ЄС щодо реалізації реформи системи правосуддя, забезпечення належного захисту прав та свобод людини і громадянина, зокрема, і в кримінальному провадженні.

Авторка цілком слушно обґрунтовує необхідність дослідження проблематики відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження, яка зумовлена якомога ширшим застосуванням у правозастосовній діяльності рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Аналіз норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та прецедентної практики ЄСПЛ наводиться за змістом ухвал слідчих суддів щодо застосування відсторонення від посади, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень (ЄРДР), та засвідчує незначну кількість та недостатню ефективність застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

Нашою державою уже здійснено важливі кроки до впровадження основних європейських стандартів захисту прав та свобод людини і громадянина. Так, починаючи з 2012 року, Україною було ухвалено важливі законодавчі акти у сфері боротьби зі злочинністю та корупцією в державі, які

не тільки впроваджують істотно нові правові інститути, більшість з яких раніше не були відомі національному законодавству і є імплементацією європейських стандартів, але й уособлюють нову ідеологію кримінального судочинства, сутність якої полягає у визнанні найвищою цінністю права і свободи людини, а їх забезпечення і захист – обов'язком держави, що має виконуватися її уповноваженими органами з дотриманням європейських стандартів у галузі прав людини та здійснення правосуддя.

Вказане стосується також утвердження нових стандартів до застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади. В свою чергу, основні положення, викладені в дисертації Анастасієвої В.В., відповідають Стратегії національної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, ґрунтується на положеннях Плану основних заходів Міністерства внутрішніх справ України на 2021 рік (наказ МВС України від 28 грудня 2020 р. № 920), та інших нормативно-правових документів. Робота відповідає пріоритетним напрямкам наукових досліджень відповідно до Наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки» (Наказ МВС від 11 червня 2020 року № 454), Орієнтовного переліку перспективних напрямів наукових досліджень у галузі кримінального процесу на період 2023-2028 роки (Лист Національної академії правових наук від 18.01.2023 р.), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 26 грудня 2017 р. № 28/1).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації базується на комплексному підході, характеризується достатнім рівнем наукових узагальнень, що певною мірою обумовлено й характером дослідницької бази. Безсумнівно, перевагою роботи є те, що авторка, поряд із вивченням наукових робіт з кримінального процесуального права, аналізує також і наукові праці з кримінального права,

криміналістики та ін. Дисертантка вивчає роботи як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, які вийшли друком у різні історичні періоди, зосереджує зусилля на формуванні авторської позиції.

Аналіз поданої на рецензування роботи дає можливість зробити висновок про комплексний підхід автора до вирішення поставлених завдань. Мета та задачі дисертаційного дослідження сформульовані чітко та послідовно. Їх постановка та обґрунтованість дозволяють розкрити основний зміст теми. Чітко проглядається певна система та послідовність у висвітленні проблем, що стосуються об'єкта та предмета дослідження. Узагальнений в роботі теоретичний та нормативний матеріал аналізується з використанням виваженого методологічного апарату, який включає як загальнонаукові, так і конкретні наукові методи пізнання, зокрема: історико-правовий, метод статистичного, системно-структурного та структурно-функціонального аналізу, порівняльно-правового та документального аналізу, аналітичний метод тощо. Заслугує на підтримку логіка викладеного матеріалу. Винесені на захист положення характеризують роботу як комплексне монографічне дослідження, яке виконане дисертантом особисто.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях полягає у тому, що представлена на рецензування робота є одним із перших комплексних досліджень, присвячених вирішенню нової наукової проблеми розмежування сутності, підстав та порядку застосування відсторонення від посади в кримінальному провадженні, результатом чого стала запропонована низка нових наукових положень і висновків:

– доповнено підстави застосування відсторонення від посади з формуванням відповідних пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства (п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК України), зокрема: перешкоджання або протиправний вплив на проведення ревізій, відомчих перевірок; незаконний вплив на проведення експертиз під час досудового

розслідування; протиправне втручання в діяльність органів, які здійснюють кримінальне провадження; створення перешкод нормальній діяльності слідчого з метою ускладнення кримінального провадження;

– доведено необхідність нормативно-правового закріплення механізму правового регулювання відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України шляхом запровадження загальної процедури, яка визначена Главою 14 КПК України, задля забезпечення належного судового захисту особи під час вирішення питання про обмеження її конституційних прав та свобод;

– пропозиції надати право дізнавачу за погодженням з прокурором під час розслідування кримінальних проступків та за наявності передбачених кримінальним процесуальним законом підстав подавати клопотання про відсторонення від посади, на основі вказаного запропоновано внесення відповідних змін до Глави 55 КПК, зокрема до ст. 299 КПК України та ч. 1 ст. 154 КПК України, шляхом заміни слова «злочину» словосполученням «кримінального правопорушення»;

– аргументовано необхідність встановлення вимоги щодо вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя, та доповнення ч. 1 ст. 155-1 КПК України: «Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності тягне за собою тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади»;

– пропозиції щодо розмежування процесуального статусу керівника органу досудового розслідування та прокурора під час здійснення нагляду за дотриманням законодавства під час застосування відсторонення від посади, з метою усунення протиріч між Конституцією України та КПК України шляхом чіткого визначення процесуальних обов'язків в кримінальному провадженні, якими наділений прокурор та керівник органу досудового розслідування.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 9 наукових публікаціях, чотири з яких – статті у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному науковому виданні, чотири тези наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації впроваджено та можуть бути використані у: *освітньому процесі* – під час написання окремих розділів підручників і навчальних посібників із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 6 лютого 2023 року); *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді відсторонення від посади (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 13 грудня 2022 року). Зазначене засвідчують акти, додані у додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації.

Дисертація Анастасієвої Вікторії Вікторівни викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертаційного дослідження – 256 сторінок, із яких 202 сторінки – основний текст, 25 сторінок – список використаних джерел (218 найменувань), 9 сторінок – додатки.

У вступі дисертації обґрунтовується актуальність теми дослідження,

розкриваються стан її наукової розробленості та науково-теоретична основа, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження; висвітлюється наукова новизна, практичне значення отриманих результатів і форми їх апробації, зазначено структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі дисертації детально схарактеризовано теоретичні та правові засади відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження. Зокрема, розкрито генезу інституту відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження, значення відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження, зарубіжний досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному провадженні та на його основі подано напрямки удосконалення вітчизняного кримінально-процесуального законодавства у розглядуваній сфері.

Авторка на основі аналізу різних джерел, щодо поняття заходів забезпечення кримінального провадження констатує, що їх цілями є: попередження або припинення ухилення підозрюваного, обвинуваченого від дізнання, слідства або суду, запобігання і припинення кримінально-процесуальних порушень, відновлення процесуальних правовідносин, перешкоджання досудовому розслідуванню та судовому розгляду, а також для забезпечення виконання вироку (ст. 68 дисертації).

Цікавими є пропозиції щодо запозичення міжнародного досвіду правового регулювання відсторонення від посади. Так, авторка зазначає, що оскільки вітчизняна законодавча процедура застосування до особи відсторонення від посади є утрудненою через необхідність звернення до слідчого судді з клопотанням про обрання вказаного заходу примусу, то вважаємо за доцільне перейняти досвід Болгарії щодо його скасування, передбачивши в кримінальному процесуальному законі право прокурора скасувати відсторонення від посади, якщо в подальшому у застосуванні цього заходу відпала потреба (ст. 84 дисертації).

У другому розділі дисертації висвітлено найголовніші аспекти, що стосуються процесуального порядку застосування відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження, шляхом виокремлення його мети, підстав та процесуальної процедури прийняття рішення про застосування відсторонення від посади уповноваженими суб'єктами.

Слушно констатовано, що кожен захід забезпечення кримінального провадження передбачає окрім загальної і власну мету. Так, відсторонення від посади застосовується з метою недопущення підозрюваним, обвинуваченим, перебуваючи на посаді, здійснювати протиправний вплив на хід досудового розслідування, який, зокрема, може виявлятися у знищенні чи підробленні речей і документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконному впливі на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправному перешкоджанні кримінальному провадженню іншим чином під час перебування особи на певній посаді (ст. 101 дисертації).

Авторка зазначає, що відсторонення підозрюваного (обвинуваченого) від посади визнається допустимим у тих випадках, коли є підстави вважати, що, залишаючись на посаді, підозрюваний (обвинувачений) буде протидіяти встановленню істини і нормальному ходу розслідування (приховувати або знищувати документи, перешкоджати виклику і явці підлеглих до органу розслідування) або навіть може продовжити злочинні дії (ст.103 дисертації).

Цікавими є твердження здобувачки щодо характеристики такої підстави застосування відсторонення від посади, як потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, зокрема дисертантка наголошує, що вона передбачає не лише необхідність підтвердження підстав для порушення прав та свобод особи, зокрема, права на працю, але і відсутність або ж невиправданість вжиття інших менш суворих заходів забезпечення кримінального провадження. Вказане авторка належно підтверджує результатами анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування, які зазначають, що у 34,6% випадках до особи було

застосовано інший вид заходів забезпечення кримінального провадження, перед порушенням клопотання про відсторонення від посади.

Третій розділ дисертації ґрунтовно розкриває основи здійснення нагляду прокурора за дотриманням законності під час застосування відсторонення від посади, зміст відомчого та судового контролю, як гарантії захисту прав, свобод і законних інтересів особи під час застосування відсторонення від посади.

Зауважено, що на прокурора, як на процесуального керівника за законністю проведення досудового розслідування, покладено тягар доказування визначених кримінально-процесуальним законом обставин. Тягар доказування також лежить і на слідчому, проте без погодження клопотання прокурором про застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі відсторонення від посади, слідчий не має права самостійно звертатись до слідчого судді чи суду з відповідним клопотанням. Крім того, прокурор у процесі реалізації своїх наглядових повноважень має право безпосередньо втручатись у процесуальну діяльність органів досудового розслідування з метою недопущення порушення прав та законних інтересів особи, необґрунтованого прийняття рішень у кримінальному провадженні, порушення строків в кримінальному провадженні (ст. 162 дисертації).

Сформовано власне визначення поняття «судовий контроль за дотриманням законності під час застосування відсторонення від посади», який полягає у здійсненні передбачених кримінально-процесуальним законодавством заходів, пов'язаних із перевіркою наявності підстав для застосування вказаного заходу примусу, які повинні бути підтверджені відповідними доказами, дотримання строків та порядку його застосування, який здійснюється у формі винесення відповідних ухвал з метою забезпечення дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого застосовується відсторонення від посади, а також інших осіб (ст. 192 дисертації).

У *загальних висновках* дисертації викладено основні результати дослідження, сформульовано пропозиції щодо нового вирішення науково-прикладного завдання, що полягає у комплексному аналізі кримінально-

правових аспектів застосування відсторонення від посади та розроблення на його основі науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення процедури його застосування на практиці.

Таким чином, дисертація Анастасієвої Вікторії Вікторівни відповідає встановленим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Анастасієвої Вікторії Вікторівни щодо застосування відсторонення від посади у кримінальному провадженні рекомендуються для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку, а також практичній діяльності органів досудового розслідування.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертацію Анастасієвої Вікторії Вікторівни, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У підрозділі 1.2 «Мета і підстави застосування відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження» дисертантка аналізує поняття «обґрунтована підозра», розглядає питання визначення місця відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, шляхом співвідношення відсторонення від посади з іншими заходами примусу. На прилюдному захисті хотілось би почути, які спільні та відмінні риси між різними заходами забезпечення кримінального провадження виділяє здобувачка, та за якими критеріями нею було здійснено відповідне співставлення.

2. На сторінці 102 дисертації авторка наводить окремі аргументи щодо розмежування змісту відсторонення від посади, як заходу забезпечення кримінального провадження від такого виду кримінального покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, передбаченого ст. 55 КК України, проте у підсумку не наводить чітких аргументів, що потребує відповідного уточнення на прилюдному захисті дисертації.

Однак, підсумовуючи викладене вище, слід зауважити, що вказані дискусійні положення водночас підкреслюють актуальність досліджуваної проблематики та не впливають на позитивне враження від рецензованої наукової праці.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертантка відповідально дотрималась норм законодавства про авторське право і суміжні права. Дисертаційна робота Анастасієвої Вікторії Вікторівни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація Анастасієвої Вікторії Вікторівни на тему «Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і формуванні висновків і пропозицій концептуального змісту щодо застосування відсторонення від посади у кримінальному процесі.

2. Дисертація «Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої

освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка **Анастасієва Вікторія Вікторівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
кандидат юридичних наук, доцент

Надія МОРГУН

«28» 07 2023 р.

